

פרשת וארא – החיבור בין ברית המילה וברית בין הבתרים בדרכו של רש"י

ברית בין הבתרים היא ברית האומה העתידה לקום מזרעו של אברהם. בימי אברהם עוד לא הייתה אומה, ועל כן הברית היא הייתה בתרדמה, "במחזה", בלילה. בברית זו נכתב במפורש ש"לזרעך נתתי את הארץ הזאת" (בראשית ט"ו, י"ח). גם "לרשתה" נאמר שם (שם, ז), אך לא מיד. הירושה לא התבצעה בימי אברהם, אלא בתום ארבע מאות שנה, כאשר תהיה אומה.

ברית המילה, לעומת זאת, נאמרה ונכרתה עם אברהם בעודו חי ופעיל. היא נכרתה ביום ולא בלילה (וכך ההלכה גם לדורות, שברית מילה היא ביום ולא בלילה). אברהם כרת את הברית בעצמו, עם עצמו, על עצמו, על ישמעאל בנו ועל כל אנשי ביתו. מאוחר יותר, גם על יצחק בנו בן שמונת ימים.

ברית המילה הוקמה והתקיימה מאז ימי אברהם. לכן, נאמר עליה "וגם הקמתי את בריתי אתם...". הארץ בברית המילה היא ארץ כנען כארץ מגורים, ומגורים (כמו גר) הם זמניים ולא קבועים. כך נאמר שם בסוף פרשת ברית המילה:

"ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגר'ך, את כל ארץ כנען לאחזת עולם" (בראשית י"ז, ח') המשמעות של ארץ כנען כארץ מגורים לאחזת עולם, איננה יכולה להיות במשמעות של ירושה וגם לא של ריבונות, לא של שליטה, לא של כיבוש ולא של נחלה. המשמעות היא של קשר עמוק עם סגולת הארץ וקדושת הארץ, באשר היא, בין אם שולטים בה כנעניים, מצריים, בבליים, רומאים, שליטים ערביים או טורקים עותומניים. אין זה משנה דבר, כי ברית מילה קיימת תמיד.

הזיקה של בני אברהם, יצחק ויעקב אל האבות, אל מערת המכפלה ואל ברית המילה – היא ברית המעצבת את משפחת האבות, ואת כל אחד ואחד מזרעם שמתקשר ומתחבר אל משפחת האבות ואל הארץ, בתור ארץ האבות. הקשר הזה איננו תלוי היסטוריה או פוליטיקה, אלא קשר נצחי וסגולי, ברית שאיננה משתנית.

מערת המכפלה נשארה קברי האבות גם בעת ישיבתם של בני ישראל בארץ מצרים, ובכל הגלויות כולן. מכוחה של ברית המילה ושל ארץ כנען, אמר יעקב לבניו, להעלות אותו ולקבור אותו בארץ כנען.

מכאן למדו רבי אשתורי הפרחי מחבר "כפתור ופרח" (י', חלק א' עמוד רנ"ג) והחת"ם סופר (ש"ת יורה דעה רל"ד) בדורות האחרונים, שקדושת הארץ וסגולתה איננה תלויה בדבר. היא לא תלויה בכיבוש יהושע, לא בעליית עזרא וגם לא בשום תנאים היסטוריים-הלכתיים – לא ב'קדושה ראשונה' ולא ב'קדושה

א. הפסוקים¹

"וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה –

וַיֹּאמֶר אֵלָיו: אֲנִי ה'

וְאָרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יֶצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב

בְּאֵל-שֵׁדֵי (בְּבְרִית מִלָּה) –

וְשָׁמִי ה' לֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם:

וְגַם הִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם

לְתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן,

אֶת אֶרֶץ מִגְרֵיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָּהּ:

וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נִאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אֲשֶׁר מִצְרִים מַעֲבִדִים אִתְּכֶם,

וְאֶזְכָּר אֶת בְּרִיתִי (בֵּין הַבְּתָרִים)

לְכֹן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: אֲנִי ה'

וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם,

וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם,

וְנִאֲלַתִּי אֶתְכֶם בְּזְרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים:

וְלִקְחַתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם

וְהֵייתִי לְכֶם לֹא-לֵהִים

וַיִּדְעַתְּכֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם

הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם.

וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ

אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי

לְתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיֶצְחָק וּלְיַעֲקֹב,

וְנִתַּתִּי אֹתָהּ לְכֶם מִוְרָשָׁה,

אֲנִי ה' "

(שמות ו', ב'-ח')

השליחות שהתחילה במעמד הסנה נסתיימה בייאוש גדול, בתסכול עמוק, ובחזרת משה ל-ה' לומר "למה זה שלחתיני". דיבורו של ה' אל משה, בתחילת פרשת וארא, נראה כעין התחלה חדשה.

גם אופי הפתיחה מעיד על פתיחה חדשה. לא כתוב היכן, אין רקע ואין סיפור - "וידבר א-להים אל משה ויאמר אליו: אני ה'". כאילו רק עכשיו מתחילים.

ההתחלה הזאת, השנייה, תביא ליציאת מצרים. כפי שנראה בשיעור, התחלה הזו נאחזת בשתי הבריתות שנכרתו עם אברהם אבינו: **ברית בין הבתרים, וברית המילה.**

ב. ברית בין הבתרים וברית המילה

1 שיעור זה הוא המשך לשיעור בבית המדרש הווירטואלי לפרשת לך-לך, 'ברית בין הבתרים וברית המילה' [עניין שם], והוא ערוך מתוך 'שירת התורה' לפרשת וארא. עיון מקיף יותר נמצא בספרי פרקי האבות בספר בראשית, 'הארץ וארץ כנען בתורה'.

"וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ, וּבֵין זֶרַעךָ אַחֲרַיךָ לְדֹרֹתֶם לְבְרִית עוֹלָם, לְהִיּוֹת לְךָ לֹא-לְהִיּוֹת וּלְזֶרַעךָ אַחֲרַיךָ. וּנְתַתִּי לְךָ וּלְזֶרַעךָ אַחֲרַיךָ אֶת אֶרֶץ מְגֵרְךָ, אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזָתָ עוֹלָם..." (שם י"ז, ז'-ח')

"וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מְעַבְדִים אתם, וְאָזְכֹר אֶת בְּרִיתִי". את בְּרִיתִי, זו בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים, כי רק בברית זו נאמר: "יְדַע תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעֹבְדִים יִעֲבְדוּ אֹתָם ... (שם ט"ו, י"ג) שם גם נאמר: "וגם את הגוי אשר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי, ואחרי כן יִצְאוּ בְּרָכָשׁ גְּדוֹל" (שם, י"ד). ברור שזכירת "ברית" מכוונת לברית בין הַבְּתָרִים, ושני הפסוקים הפותחים במילה "וגם", מכוונים לשתי הבריתות. אם כן, פסוקי וזאת משלבים את בְּרִית הַמִּלְחָה עם בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים, את בְּרִית הַמִּשְׁפָּחָה עם בְּרִית הַאֹמָה. את משפחת האבות, שברית הזהות שלה היא בְּרִית מִלְחָה, עם בְּרִית הַאֹמָה והארץ שעתידה להתקיים ולהתממש רק ביציאת מצרים ובכניסת בני ישראל לארץ כְּרִיבּוֹנִים, כנחלים את הארץ "לרשתה". החיבור של שתי הבריתות הוא עיקרה של הפרשה הזאת. הפרשן היחיד שפירש כך את הפרשה הוא רש"י, אשר הביא בהרחבה את הפסוקים, וההקבלות שבפסוקים מוכיחות כדבריו (אלא שרש"י לא פירש תמיד לאיזו בְּרִית הַכּוֹוֹנָה). אם אנחנו עוקבים אחרי הביטויים בפסוקים, אנחנו מבינים שמדובר כאן בשתי הבריתות המשתלבות לאחת.

"לכן, אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה', וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֻלַת מִצְרַיִם, וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מִיַּעֲבָדָתָם, וְגֵאלְתִּי אֶתְכֶם בְּזֶרַע נְטוּיָה, וּבְשִׁפְטִים גְּדוֹלִים". כל זה קיום של בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים, כי "אני ה'" וכן "ואחרי כן יִצְאוּ בְּרָכָשׁ גְּדוֹל" נאמרו בברית בין הַבְּתָרִים, וגם העבודות והעינוי נזכרו בברית בין הַבְּתָרִים.

אבל, הפסוק הבא חוזר שוב לברית המילה: "ולקחתי אתכם לי לעם, והייתי לכם לא-להים". "להיות לך לא-להים ולזרעך אחריך" נאמר בברית הַמִּלְחָה (שם י"ז, ז'), וזאת נקודת השיא במצוות המילה, וזו המשמעות של הברית – "להיות לך לא-להים ולזרעך אחריך". קשר הזהות בין משפחת האבות לבין א-להים שמתגלה להם הוא בביטוי "אני אל ש-די" (שם, א').

לקראת יציאת מצרים, הגיע הזמן לחבר את בְּרִית הַמִּשְׁפָּחָה עם בְּרִית הַאֹמָה, את בְּרִית הַמִּלְחָה עם בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים. לכן ממשיך הפסוק:

"ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לא-להים, וידעתם..." ואכן, בברית בֵּין הַבְּתָרִים נאמר: "יְדַע תֵּדַע" (שם ט"ו, י"ג). ומה עלינו לדעת? "וידעתם כי אני ה'" א-להיכם המוציא אתכם מִתַּחַת סְבֻלַת מִצְרַיִם".

שנייה' – אלא היא קיימת, עומדת ונצחית. לדעתי, כל זה נובע מברית המילה. היא המשמרת את המשפחה היהודית עם הקשר הסגולי-הנצחי, לאבות ולארץ האבות.

אבל בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים תלויה בצורה מובהקת בתנאים ההיסטוריים. היא תלויה ביציאת מצרים שתיצור עם, שהרי הראשון שהכיר בעם ישראל כעם היה פרעה, באומרו "עם בני ישראל" (שמות א', ט'). זהו עם בני ישראל שִׁצַּא מִמִּצְרַיִם, יחזור לארץ האבות וינחל אותה כארץ מורשה, לממש בה את בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים. בימי האבות, בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים הייתה עלומה ונסתרת. היא הייתה שרויה בתרדמה, "במחזה", חבויה בחיק העתיד. כשהגיע הזמן, ברגע של יציאת מצרים, כבר יש אומה - הגיעה עתה של בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים. במקום הזה, בהתחלה המחודשת הזאת של השליחות – מתחברות שתי הבריתות של אברהם לברית אחת של יציאת מצרים.

ג. פתיחת פרשת וארא – בין שתי הבריתות

בפסוקים הפותחים את פרשת וארא מופיעים שמות וביטויים הבאים מברית המילה, כמו גם מברית בֵּין הַבְּתָרִים.

הבה ונעקוב אחרי הפסוקים במדויק:

"וידבר א-להים אל משה". זו לשון של בְּרִית הַמִּלְחָה, בה נאמר: "...וידבר אֶתְּךָ אֶל-אֱלֹהִים לֵאמֹר – אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אֵתְךָ וְהִיִּית לֵאב הַמּוֹן גּוֹיִם" (בראשית י"ז, ג'-ד').

"ויאמר אליו אני ה' ". זו בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים, שבה נאמר, "אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים" (שם ט"ו, ז').

"וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל ש-די". זו בְּרִית הַמִּלְחָה, שנאמר בה, "...אני א-ל ש-די התהלך לפני ה' תמים" (שם י"ז, א').

"ושמי ה' לא נודעתי להם". זו בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים, שם נאמר, "אני ה'" (שם ט"ו, ז'). ולמה לא נודעתי להם? מפני שברית בֵּין הַבְּתָרִים נכרתה בתרדמה, "במחזה", בלילה, ולא נודעה עד כה. היא לא נודעה לאבות, שהרי לא התקיימה בימיהם, וגם לא הייתה אמורה להתקיים בימיהם. אכן, כך פירש רש"י:

"לא הודעתי להם' אין כתוב כאן, אלא 'לא נודעתי להם', לא נתוודעתי להם במידת אמיתות שלי, שעליה נקרא שמי ה', שהרי הבטחתי ולא קיימת"

ברית בֵּין הַבְּתָרִים עוד לא הגיע זמנה להתקיים. ועל כן, לא נודע "אני ה'" לאבות, ולא בעולם עד עכשיו.

"וגם הִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אֵתְּךָ לְהִיּוֹת לְךָ לֹא-לְהִיּוֹת וּלְזֶרַעךָ אַחֲרַיךָ. וּנְתַתִּי לְךָ וּלְזֶרַעךָ אַחֲרַיךָ אֶת אֶרֶץ מְגֵרְךָ, אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזָתָ עוֹלָם..." (שם י"ז, ז'-ח')

הזה לקוח מברית המילה, שם מפורש:

תהום. הנהר הגלוי הוא כמובן ברית המילה המשפחתית, והנהר הסמוי הוא כמובן ברית בין הבתרים, שכל ימי האבות הייתה חבוייה בחיק העתיד. במקום מסוים פורץ הנהר אל מרחבים חדשים, אל נוף חדש, ושינוי פני השטח מביא את הנהר התת-קרקעי לבקוע אל פני השטח בסדרה של מעיינות גדולים. הנהר הראשון הופך לנהר ענק, ומכאן, גם אוניות יכולות לשוט בו. לעיתים יש לו גם שם חדש, אבל הוא באמת בנוי מהנהר הגלוי, ומהנהר הסמוי שפרץ, ונתאחדו שניהם לאחד.

אכן, הבנת הפרשה הזאת לא קלה. הרבה קיתונות של דיו נשתפכו עליה. פרשנים רבים (ביניהם הרמב"ם והרמב"ן) הסבירו אותה על ההבדל בדרגת הנבואה בין האבות לבין משה. אנחנו נצמדנו אל הביטויים, המילים והרמיזות שבפסוקים, והלכנו בעקבות רש"י.

ד. בני ישראל אינם שומעים – ואיך ישמע פרעה?

אם הפרשה הזאת הייתה כל-כך קשה על הפרשנים, כל שכן שהיא הייתה קשה לבני ישראל הסובלים. השליחות שבאה ממעמד הסנה נתקבלה על ליבם ועל דעתם בשעתו, כפי שנאמר בפרשה הקודמת: "ויאמן העם, וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל, וכי ראה את עֲנָיָם, ויִקְדּוּ וישתחוּ"

(שמות ד', ל"א)

אולם אז בא הייאוש הגדול, גם של משה, מפני גזרת התבן והחמרת השעבוד. הדיבור הראשון בפרשת וארא נתקל בתחילה בחומה אטומה. באי יכולת לשמוע, לקבל או להבין. כאשר קוראים את הפרשות על הסדר, מבינים שבני ישראל לא יכלו לשמוע לפרשה זו מפני גזרת התבן והייאוש והתסכול שכבר באו על שליחות הראשונה ממעמד הסנה.

אבל, כאשר קוראים את הפרשה הזאת בפני עצמה, כהתחלה מחודשת, אפשר בהחלט לומר שהחיבור של שתי הבריות לברית אחת, שביארנו לעיל, הוא חזון כה מופלא, כל כך בלתי נתפס, עד שבני ישראל לא שמעו אליו כי לא הבינו ולא יכלו לקבל.

כאמור, עד היום הזה הפרשה הזאת נחשבת פרשה קשה על הפרשנים כולם, וכל שכן לבני ישראל בסבלם הקשה – על כן נאמר בסופה: "ולא שמעו את משה מקצֶר רוח ומעבדה קשה".

סדר הדברים כאן הוא הפוך לסדר שמצאנו בפרשת שמות.

בפרשת שמות הוויכוח של משה עם ה' קדם לשליחות, כולל טענת "כבד פה וכבד לשון אנכי". כאשר משה הגיע אל בני ישראל הם דווקא שמעו והאמינו, אלא שאז בא השבר הגדול של גזרת התבן, עם התסכול והייאוש, ו"למה זה שלחתיני?" (שם ה', כ"ב).

הביטוי המחבר "אני ה' א-להיכם"² מופיע לראשונה בתורה במקום הזה. ומכאן ואילך, הוא יהיה הביטוי המובהק של יציאת מצרים. אנחנו אומרים אותו פעמיים בכל יום בסיום הפרשה האחרונה של קריאת שמע:

"אני ה' א-להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, להיות לכם לא-להים, אני ה' א-להיכם"

(במדבר ט"ו, מ"א)

הביטוי הזה הוא בדיוק החיבור של שתי הבריות שנכתרו עם אברהם אבינו. זה הביטוי של ברית המילה עם הביטוי של ברית בית הבתרים.

בברית המילה נאמר:

"להיות לך לא-להים ולזרעך אחריו"

(בראשית י"ז, ז')

ובברית בין הבתרים נאמר:

"אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים"

(שם ט"ו, ז')

"וידעתם" – "ידע תדע" – את זאת עלינו לדעת!

הפסוק האחרון משלים את קיום ברית בין הבתרים בארץ:

"והבאתי אתכם אל הארץ, אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב, ונתתי אתה לכם מורשה, אני ה'". "אני ה'" זה הפתיח של ברית בין הבתרים. גם "הארץ" זה ביטוי של ברית בין הבתרים. "לזרעך נתתי את הארץ הזאת..." (בראשית ט"ו, י"ח. בברית מילה נאמר "ארץ כנען"). אך העיקר הוא הביטוי "מורשה", כי "לתת לך את הארץ הזאת לרשתה", זה הביטוי המאפיין את ברית בין הבתרים. לא מדובר בפסוק הזה בביקור בארץ, ואפילו לא בישיבה בה כמשפחה כמו האבות או כמו יהודים בכל הדורות ובכל הגלויות. אלא, "והבאתי אתכם אל הארץ" - כעם ריבוני, כעם שנחל אותה ומממש את ברית בין הבתרים כעם עצמאי, שנוצר מבני אברהם ליצחק ויעקב ביציאת מצרים.

אברהם, יצחק ויעקב מופיעים כאן פעמיים, בתחילה ובסוף:

"וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל-ש-

ד". זו ברית המילה.

"והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב, ונתתי אתה לכם מורשה, אני ה'". זו ברית בין הבתרים.

אפשר לדמות את כל זה לנהר זורם על פני השטח, מתפתל בין ההרים וחורץ לעצמו את אפיקו - ובמקביל אליו זורם נהר תת-קרקעי, סמוי מן העין, שניזון ממי

² החיבור המתוכנן הזה בין שתי הבריות בספר בראשית עד כדי ביטוי אחד המכיל את שתיהן, מפרץ לגמרי את ההפרדה 'הביקורתית' בין 'מקורות' שונים, במיוחד בפרשיות הבריות שהיא אבן בוחן מרכזית.

המטרה של ספר היוחסין, שאין בו בני ישראל כולם, אלא חותר אל משה ואהרן.

כל הדברים המקופלים ורמוזים בספר היוחסין 'הגברי' הזה המלא שמות, נישואין ולידות, שונים כל כך מהסיפור 'הנשי' בפרשת שמות. בפרשת שמות מסופר על מיילדות המתחכמות ומצליחות מול פרעה, על אמו של משה ואחותו ובת פרעה, ומשה שלא יכול לסבול אפילו עוול קטן כמו דחיקת הבנות לסוף היום על הבאר במדין. אולם, כשפרעה הפעיל כוח אפילו משה התיימש. בפרשת וארא, לעומת זאת, נפתח העימות הכוחני הגדול, שמשא לא רצה בו, אך פרעה בחר בו.

גם הציווי והדיבור של פרשת וארא, עם חיבור הבריתות, שונים מאלה של מעמד הסנה, שיש בו 'אותות' ולא בריתות.

בהתאם לכך, במעמד הסנה, אחת ממילות המפתח היא 'אנכי':⁶

"אנכי א-לוהי אביך א-לוהי אברהם א-לוהי יצחק וא-לוהי יעקב" (שם ג', ו')

משה ענה ושאל:

"מי אנכי כי אלך אל פרעה?" (שם, י"א) ו-ה' אמר לו:

"...וזה לך האות כי אנכי שלחתיך" (שם, י"ב)

גם בכל ההמשך התנהל הוויכוח במילת 'אנכי'.

לעומת זה, בפרשת וארא, מילת המפתח היא "אני ה'". התורה מבחינה בין "אני ה'" לבין "אנכי...". למעשה, בין 'אני' ו'אנכי' יש הבדל משמעותי בלשון התורה. 'אני' הוא החיווי הפשוט, הרגיל, המוצק ומה שנראה ברור לעיני כל. בהקשר שלנו, זהו "וידעתם כי אני ה' א-להיכם" (שם ו', ז'). לעומת זה, 'אנכי' נאמר במקום שיש פער, מתח וחרדה, במקום שיש צורך בהבטחה, בהחייבות ובשבוועה, וגם בקריאה שיש בה תביעה מחייבת.

יעקב התייצב לפני יצחק במצוות אמו, ואמר בחרדה עצומה: "אנכי עשו בלך" (בראשית כ"ז, ט'). ואילו עשו אמר בפשטות: "אני בנך בלך עשו" (שם, ל"ב). כאילו התכוון לומר, 'מה השאלה הזאת?!'.

כאשר יצא יעקב לפדן ארם, נאמר לו בחלום, תחילה על הידוע מאבותיו:

"אני ה' א-להי אברהם אביך וא-להי יצחק, הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך" (שם כ"ח, י"ג)

אולם, ביחס לחרדתו הגדולה של יעקב, שעמד לעזוב את הארץ, נאמר לו בהמשך:

"והנה אנכי עמך, ושמרתך בכל אשר תלך וְהִשְׁבַּתְךָ אֶל הָאָדָמָה הַזֹּאת, כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עֲשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ" (שם כ"ח, ט"ו)

גם כשיעקב ירד למצרים, נאמר לו:

בפרשתנו, לעומת זאת, הדיבור של ה' אל משה הוא נשגב מאוד, הוא כולל את הכל, הוא מחבר את שתי הבריתות לברית אחת, לחזון מופלא ועמוק ורחוק מכדי לתפוס אותו, משה הלך לדבר אל בני ישראל, שלא שמעו אליו, ורק אז מתחיל הדין על "איך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים".

ה. מי הם אהרן ומשה – בין שמות לוארא (ספר יוחסין)³

על תמיהת משה של "איך ישמעני פרעה", יענה ה', בדיוק כמו בסיום מעמד הסנה, "אהרן אחיך". אבל, התשובה הזאת תבוא רק בשלב הבא, מפני שהתורה עוצרת פה ומפסיקה כדי להסביר לנו מי הם משה ואהרן.

גם דבר זה נעשה בניגוד גמור לפרשת שמות. הסיפור בפרשת שמות על לידתו של משה, גידולו בבית פרעה ובריחתו לארץ מדין, כולו סיפור של נשים (כבר בפרשיית המיילדות, שהתחכמו והצילו מול פרעה) והוא מופיע כמעט בלי שמות. הדמויות המרכזיות מכונות בו "בת לוי", "אחתו", "בת פרעה", ואחר כך "שבע בנות" של "כהן מדין". זהו הסיפור שהוביל למעמד הסנה.

הסיפור של פרשת וארא מוביל אל משה ואהרן ביחד, כבנים של עמרם ויוכבד. כאן שולטת שיטת היוחסין הגברית. כדי להכיר ולדעת ולהבין מי הם משה ואהרן ביחד, מהיכן צמחו ומאיפה באו, מתארת התורה את ספר היוחסין של שבט לוי.⁴ התורה עוברת מבני לוי למשפחת עמרם, משם לאהרן ומשה ולמשפחת אהרן. לא במקרה, אשתו של משה וכן בניו, שרק הם נזכרו בפרשת שמות, אינם נזכרים כאן – עובדה המבליטה גם היא את הניגוד בין שתי הפרשיות.

הפסוק הפותח את ספר היוחסין להבנתי (שם ו', י"ג), בא לסכם את הדיבור הרשמי של ה' עם משה ואהרן בכל הפרשיות האלה, עם המטרה הכללית של יציאת מצרים, ככותרת ופתיח לספר היוחסין.⁵ רק אחר-כך, חוזרת התורה לוויכוח בין ה' ומשה על שפתיו הערלות, ועל השאלה איך ישמע אליו פרעה.

אני מפרש, אם כן, את הפסוק: "אלה ראשי בית אבתם" (שם, י"ד), בתור המשך לפסוק הקודם. כך, פסוק זה מסביר בדיבור "אל משה ואל אהרן" את

3 גם ההבדלים העמוקים בין השליחות בפרשת שמות (מעמד הסנה), לבין הדיבור והמכות בפרשת וארא, אינם יכולים להיחשב 'מקורות שונים' של 'סיפור' שעבוד מצרים, כי שם ה' הוא המוקד בשתי הפרשיות יחד עם זכרון האבות, ההבחנה הלשונית בין 'אני' ל'אנכי' ניכרת בשתייהן, וההבדלים הגדולים ביניהן מוסברים היטב בתורה כשני שלבים בשליחות ובעימות מול פרעה – אף מסתבר, שזמן רב חלף בין שתי הפרשיות, שהרי משה היה צעיר במעמד הסנה, ובן 80 בהתייצבו לפני פרעה, במכות מצרים!

4 ספר היוחסין מתחיל בבני ראובן ובני שמעון, רק כדי להגיע לבסוף לבני לוי.

⁵ לא כך מחלק המנהג של העולים לספר התורה, שמסמן את העולה 'שני' ב"אלה ראשי בית אבתם"; אבל לדעתי, זהו פשוטו של מקרא.

6 ראו בספרי (עם הרב שאול ברוכי) מקראות לפרשת יתרו, עמודים 184-183, בהסבר דיבור "אנכי" בעשרת הדברות.

"אנכי ארד עמך מצרימה, ואנכי אעלך גם עלה"
(שם מ"ו, ד')

מכוח זה אמר יעקב לפני מותו:

"אנכי מת והיה א-להים עמכם, והשיב אתכם
אל ארץ אבתיכם" (שם מ"ח, כ"א)

כך אמר גם יוסף לפני מותו:

"הנה אנכי מת, וא-לוהים פקד יפקד אתכם,
והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר
נשבע לאברהם ליצחק וליעקב" (שם נ', כ"ד)

השליחות ממעמד הסנה נוסחה כמעט כולה בסגנון
'אנכי', ורק פעם אחת נאמר שם 'אני' כצופה לעתיד,
ובסגנון פרשת וארא:

"ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך,
ולא ביד חזקה – ושלחתי את ידי והכיתי את
מצרים בכל נפלאתי אשר אעשה בקרבן, ואחרי
כן ישלח אתכם..." (שמות ג', י"ט-כ')

ואכן, השליחות הראשונה הגיעה למבוי סתום, כי
פרעה בחר בעימות כוחני, ומשה חזר אל ה' ואמר
"למה זה שלחתיני" (שם ה', כ"ב). הדיבור המחודש
בפרשת וארא הפותח ב"אני ה'" לא ייתקל עוד בשום
משבר של ייאוש. אף על פי שכל מכה ומכה תסתיים
בסירוב מצרי, באי-השגת המטרה באותו רגע, אבל
הרצף של "היד החזקה" הקנה ביטחון למשה ואהרן,
והלחץ עבר אל פרעה.

בפרשת וארא, כאשר משה אמר "הן אני ערל שפתיים,
ואיך ישמע אלי פרעה?" (שם ו', ל'), באה התשובה:
אהרן אחיך יתמודד ויפתור את בעיית ערל שפתיים.
"אני ה'" יתגלה למצרים בשרשרת המכות, עד "וידעו
מצרים כי אני ה'", ולבסוף "והוצאתי את בני ישראל
מתוכם" (שם ז', ה').

* * * * *
* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב יואל בן-נחן התשע"ח *
* עורך: אורי יעקב ביץ *
* * * * *
* בית המדרש הווירטואלי *
* מיסודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* האתר בעברית: www.vbm.etzion.org.il *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* * * * *